

Відгук

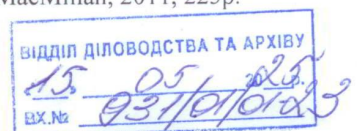
офіційного опонента – д-ра філол. н., проф. І.А. Бехти – на дисертацію Ю.О. Томчаковської **“Англомовний окультний дискурс (онтологічний, гносеологічний та аксіологічний аспекти)”** [Одеса: Національний університет «Одеська юридична академія», 2025. – 406 с.], подану на здобуття наукового ступеня доктора філологічних наук за спеціальністю 10.02.04 – германські мови

Філологія порубіжжя XX – XXI ст. постає систематизованою наукою з новим тематичним пошуком дискурсно- й когнітивноорієнтованої лінгвістики. Ця тенденція сприяла спрямуванню різновекторних філологічних студій у річище лінгвістичної окультології¹ у картині світу англомовного соціуму. Науковим роздумам дедалі частіше піддають гносеологічний, онтологічний і аксіологічний виміри дискурсу, що злободенно відображено у дисертації Ю.О. Томчаковської, зосередженої на англомовному окультному дискурсі у задекларованих перспективах пізнання. Теоретико-методологічним підґрунтям праці Ю.О. Томчаковської стали різночасові здобутки вчених-германістів (О. Бабелюк, С. Жаботинська, Т. Козлова, І. Колегаєва, К. Кусько, А. Мартинюк, Г. Приходько, G. Palmer, C. Partridge, E. Rosch, D. Schifffrin, R. Wooffitt), задіяні у побудову її власних, почасти, контраваріантних наукових положень, утім котрі віддзеркалюють філологічні пошуки дисертантки у з'ясуванні ключових термінологічних понять метамови опису об'єкта дисертаційної праці.

Актуальність дослідження підказана загальним спрямуванням сучасної лінгвістики в антропоцентричну орбіту мови й мовлення, що відображено у панівній когнітивно-дискурсній парадигмі, зокрема в дискурсній прагматиці й когнітивній лінгвістиці. Звідси – актуальне наукове завдання полягало у визначенні й оцінюванні окультного дискурсу, передусім у мові та соціумі через обраний когнітивно-дискурсний підхід, що уможливило розгляд цього типу дискурсу буттєвого за онтологічною суттю, втім “гібридного” за складниками, бо оснований на його алхімічному, астрологічному й магічному різновидах, втягнутого у сфери соціальної і дискурсної взаємодії його учасників (с.21).

Об'єктом дослідження є англомовний окультний дискурс, а предмет вивчення становлять його онтологічні, гносеологічні й аксіологічні властивості (с.22). Мета дослідження полягає у комплексному аналізі англомовного окультного дискурсу, визначенні його онтологічних, гносеологічних й аксіологічних властивостей (с.22). Наукова новизна дисертації полягає у розпрацюванні методики дослідження окультного дискурсу в контексті лінгвоконцептології, семіотики й прагматики і жанровій характеристиці його

¹Henrik Bogdan, Gordan Djurdjevic. Occultism in a global perspective. London, Routledge, 2013. 258p.; Alison Butler. Victorian occultism and the making of modern magic. Invoking tradition. N.Y, Palgrave MacMillan, 2011, 225p.



алхімічного, астрологічного й магічного різновидів, змодельованих у структурі англомовного мегаконцепту OCCULTISM (с. 236).

Теоретичну значущість дисертаційної праці визначено науковим внеском у розвиток когнітивно-дискурсної парадигми лінгвістики, зокрема у дискурсологію, лінгвоконцептологію, лінгвокультурологію і можливості розширити дослідницькі межі, поглибивши розуміння культурних, історичних і лінгвістичних аспектів окультної традиції в англомовних країнах, і проаналізувавши мовні особливості, символи й метафори, які вжито в текстах, пов'язаних з алхімією, астрологією й магією. Важливим у теоретичному плані є зародок нової галузі мовознавства в межах когнітивно-дискурсної парадигми – лінгвістичної окультології, яка вивчає лінгвальні засоби, текстові структури, когнітивні механізми, комунікативні стратегії, властиві окультному дискурсу.

Практичну цінність отриманих результатів та висновків дисертації зумовлено можливістю їхнього застосування у викладанні розмаїтих курсів з англійської мови, дискурсології, когнітивної лінгвістики, комунікативної лінгвістики, у спецкурсах із лексикографії, інтерпретації тексту і при написанні наукових праць з філології й культурології. Результати дослідження можуть бути корисними в навчально-методичній роботі при написанні підручників і навчальних посібників, у лексикографічній практиці. Розуміння англомовного окультного дискурсу матиме практичний застосунок в германістиці, зокрема при перекладі окультних текстів, викладанні англійської мови й лінгвокультурних особливостей сучасної англомовної комунікації (с. 25).

Структура роботи складається зі вступу, чотирьох розділів із висновками до кожного, загальних висновків, списку використаної наукової літератури (473 позиції, із них 291 – іноземними мовами) і додатків. Загальний обсяг наукової праці – 406 сторінок, обсяг основного тексту становить 320 сторінок (с.28).

У першому розділі “*Теоретико-методологічні засади дослідження англомовного окультного дискурсу*” (с.30 – 98) надано аналітичні огляди релевантних теоретичних проблем, схарактеризовано об’єкт дослідження, уточнено інструментарій і термінологічний апарат. Злободенність теорії й практики окультизму спричинили ревізію цього явища в міждисциплінарній площині й формування окультного дискурсу, який реалізується засобами різних мов. У запропонованому огляді історії окультизму (с. 30 – 57) Ю.О. Томчаковська встановила напрями еволюції езотеричного вчення та його трансформації від містичних ритуалів і акумуляції прихованого знання в стародавніх культурах до неприйняття й переслідування езотеричних практик упродовж Середньовіччя, їх відновлення й поширення в період Відродження, подальшої секуляризації знання в епоху Нового часу, посилення віри в надприродну силу речей й урізноманітнення форм езотеричної духовності,

формування нових течій і традицій під впливом релігійних і філософських доктрин і навіть наукових концепцій (пункт 1.1., підпункти 1.1.1, 1.1.1.1, 1.1.1.2, 1.1.2). Цікаві спостереження подані у пункті 1.2., де авторкою схарактеризовані онтологічні, гносеологічні й аксіологічні перспективи його аналізу (с.58 – 83) з обґрунтуванням еволюційної природи. Завершальною до цього розділу подано комплексну методику (с.84 – 95) об'єкта дослідження (пункт 1.3), а її прикінцеву частину довершує методична процедура пізнання окультного дискурсу, котра логічно вибудована у три етапи: 1) *опрацювання* теоретичних джерел, встановлення теоретико-методологічного підґрунтя та формулювання його гіпотези; 2) *застосунок* методу суцільного виписування, описового і контекстологічного методів для укладання корпусу текстових фрагментів; 3) *покроковий аналіз* дискурсних фрагментів з метою розкриття онтологічних характеристик англомовного окультного дискурсу.

Другий розділ “*Онтологічні характеристики англомовного окультного дискурсу*” (с. 99 – 235), виглядає доказовим і переконливо завершеним. Він присвячений опису онтологічного аспекту окультного дискурсу його функціонуванню як цілісної когнітивно-комунікативної системи, що інтегрує уявлення про світ і способи передачі знань. *Алхімічний* (с. 116 – 136), *астрологічний* (с.137 – 163) та *магічний дискурси* (164 – 177) мають спільне підґрунтя, реалізуються у конкретних просторових і часових контекстах та використовують унікальні комунікативні засоби. Внаслідок проведеного лінгвістичного аналізу прикладової бази матеріалу праці (case studies), яка виглядає reader friendly, в англомовному окультному дискурсі дисертантка вирізняла жанрову структуру окультного дискурсу, яка демонструє універсальність, що вказує на його відкритість до міжкультурних впливів та інтегрованість у глобальний простір. Тут заслуговує на лінгвістичну гречність спостереження Ю.О. Томчаковської про те, що тексти, що належать до цього типу дискурсу, характеризуються складною метафоричною побудовою, широким вжитком спеціалізованої термінології та синтаксичних конструкцій, які сприяють створенню символічного та сакрального значення.

Однією з визначальних рис окультного дискурсу, як справедливо зауважує Ю.О. Томчаковська, є його полікодовість (мультимодальність) – здатність поєднувати різні типи знакових систем у межах єдиної комунікативної моделі. Ця риса виявляється в органічному взаємозв'язку вербальних компонентів із невербальними елементами, серед яких провідну роль відіграють графічні символи, піктограми, іконічні зображення, колірні коди, звукові маркери, а іноді й тілесно-перформативні жести. Невербальні елементи виконуючи декоративну або ілюстративну функцію, а є повноцінними носіями знання, співвідносними з вербальними формулами. Поєднання вербального й невербального у межах

окультного дискурсу сприяє передачі інформації і формуванню певного типу сприйняття реальності – ірраціонального, метафоричного, символічного. У висновку, що окультний дискурс не лише інформує, а й трансформує спосіб світоглядного мислення, орієнтуючи адресата на сприйняття реальності як системи знаків, що вимагають декодування, авторка має повну слушність.

У третьому розділі “Лінгвоконцептуальна основа англomовного окультного дискурсу. Гносеологічний аспект” (с. 236 – 294) Ю.О. Томчаковська аналізує англomовний окультний дискурс в гносеологічній площині, розкриваючи систему концептуальних домінант цієї сфери комунікації, яка формується мегаконцептом OCCULTISM і макроконцептами (ALCHEMY, ASTROLOGY, MAGIC). Тут доведено, що гносеологічний аспект досліджуваного дискурсу розкриває окултизм як результат пізнавальної діяльності мовців.

Резонно з боку авторки визнавати, що поняттєві ознаки концептів пояснюють енциклопедичну, соціокультурну, темпоральну, оцінну, утилітарну інформацію про світ, отриману мовцями внаслідок набуття досвіду і пізнання довкілля. Тому спостереження авторки над проаналізованим матеріалом свідчать, що концептуальні домінанти перетинаються, взаємодоповнюють й одночасно вирізняють одна одну в їх інформаційному змісті й засобах вербалізації відповідно до тематичної і функційної сфери окултизму. Особливості сприйняття, тлумачення й оцінки аналізованих понять відбито у виразній актуалізації ознаки ‘популярність’ в структурі концептів OCCULTISM, ASTROLOGY (с. 263 – 277) та MAGIC, що підтверджує їхню актуальність у сучасному суспільстві. Водночас її неактуальність для макроконцепту ALCHEMY демонструє його маргіналізацію в сучасному дискурсі (с. 249 – 262). Виразною виявилася ознака ‘здивування, страх’ в інформаційному наповненні макроконцепту MAGIC (с. 278 – 292). Заслугою цієї частини праці є те, що дисертантка логічно розмірковує про визначені імена концептів, котрі корелюють з ядерною, медіальною чи периферійною зонами номінативних полів. А логічним висновком цього розділу є твердження про те, що концептуальні домінанти виявляються репрезентаціями суспільного досвіду, фрагментами структури знання про світ, які закодовані в мові.

У четвертому розділі “Аксіологічний аспект дослідження англomовного окультного дискурсу” (с. 295 – 335). Аналіз аксіологічного аспекту англomовного окультного дискурсу дозволив Ю.О. Томчаковській стверджувати, що окултизм корелює з цінностями різних рівнів – вищими морально-етичними, гедоністичними, вітальними цінностями буття людини, що переконує в культурно-історичній значимості окултизму, покликаному реалізувати прагнення людини знайти й зрозуміти своє місце у світі. Подані результати аналізу оцінних суджень учасників англomовного окультного дискурсу

демонструють динамічність та амбівалентність ставлення до окультизму. Розписані у праці аксіологічні (ціннісний та оцінний) параметри окультного дискурсу актуалізовано комбінацією різнорівневих вербальних і невербальних засобів (с.295 – 301). Тут треба відмітити лінгвістичні спостереження Ю.О. Томчаковської над розмаїтими граматичними, морфологічними засобами з оцінно-експресивними значеннями. Окремо відзначимо невербальний складник оформлення окультного дискурсу, поданий різними мультимодальними засобами (див. додатки) від графемних, параграфемних засобів до вжитку кольорів, малюнків, фото, і.е., від техніки монтажу, до колажу і бріколажу у структуруванні текстової канви окультного дискурсу. Довершують дисертаційну розвідку логічні роздуми дисертантки, викладені в загальних висновках про перспективи подальших наукових звитяг на ґрунті когнітивно-комунікативних студій окультного дискурсу сьогодення.

Водночас у дисертаційній праці мають місце також окремі полемічні нюанси, викладені нижче у формі опонентських міркувань:

1. Подана дефініція окультного дискурсу як «когнітивно-комунікативної діяльності» потребує додаткового уточнення в межах лінгвістичної парадигми. Як саме авторка розмежовує поняття *дискурс* як процес і *дискурс* як результат?

2. Виокремлення асоціативних ознак концептів відбувається здебільшого через власні тлумачення, що створює враження суб'єктивності результатів. Доцільно було б доповнити аналіз матеріалами асоціативних словників або результатами власних психолінгвістичних експериментів (вільні асоціації, класифікаційні задачі), що дозволило б підкріпити висновки емпіричною базою.

3. Концептуальний аналіз (Розділ 3) зосереджений переважно на лексико-семантичному рівні, тоді як реалізація концептів у дискурсі охоплює також синтаксичні, стилістичні та прагматичні аспекти.

4. Хоча у вступі зазначено, що дослідження базується на понад 1000 текстах, не зовсім зрозуміло, чи забезпечено жанрову та стилістичну збалансованість корпусу. Було б корисно конкретизувати співвідношення текстів різних жанрових типів (напр., науково-популярні, медійні, художні, інтернет-форуми) та описати критерії їх відбору.

5. У тексті роботи згадується використання інструментів корпусного аналізу AntConc та Google Ngram Viewer, однак результати не подані системно. Доцільно було б представити частотний аналіз концептів у таблицях або графіках. Наприклад, порівняти частотність вживання основних концептуальних одиниць, їхніх синонімів, метафоричних конструкцій тощо в різних жанрах. Це значно підвищило б аргументативну силу дослідження.

Дисертаційна праця Ю.О. Томчаковської, оформлення якої відповідає чинним вимогам, є завершеним самостійним дослідженням, яке подає детальний

аналіз матеріалу, наочно демонструє дослідницькі задатки авторки. Структура і зміст дисертації логічна і відображають заявлені авторкою завдання. Інтегрованість теоретичного та емпіричного аналізу, залучення великого кола експертних думок роблять висновки до кожного розділу і до праці загалом переконливими. Водночас праця перспективно вписується в інші сфери лінгвістичних студій, зокрема, при вивченні семіозису окультного дискурсу і його мультимодальних практик з можливостями залучення її теоретичних здобутків і методики аналізу в науковій та навчальній філологічній діяльності.

Автореферат за своїм змістом ідентичний основним положенням дисертації, а публікації з широкою географією апробації (34 позиції – із них 22 статті – у періодичних наукових виданнях (18 статей надруковано у фахових виданнях України, 3 – у зарубіжних виданнях, включених до наукометричних баз даних Web of Science / Scopus (2 у співавторстві), 1 стаття – у зарубіжному виданні); 1 розділ у колективній монографії; 11 публікацій – тези доповідей на наукових конференціях) повністю висвітлюють її зміст.

Спираючись на позитивні висновки, і на підставі докладного ознайомлення з дисертацією, авторефератом та основними публікаціями, вважаю за доцільне підсумувати свій відгук висновком про відповідність дисертації чинним вимогам «Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук. Деякі питання присудження (позбавлення) наукових ступенів», затвердженим постановою КМУ № 1197 від 17 листопада 2021 року зі змінами внесеними згідно з Постановою КМУ № 502 від 19 травня 2023 року, а його авторка, **Томчаковська Юлія Олегівна**, заслуговує на присудження їй наукового ступеня доктора філологічних наук за спеціальністю 10.02.04 – германські мови.

Офіційний опонент
доктор філологічних наук,
професор кафедри англійської філології
Львівського національного університету
імені Івана Франка

Іван БЕХТА



Підпис д. філол. н., проф. Івана Антоновича БЕХТИ засвідчую:

Вчений секретар
Львівського національного університету
імені Івана Франка



Ольга ГРАБОВЕЦЬКА

